

**Drastický
komik**

Ferenc

Futurista

Radek Žitný, Jarmír Farník

**Drastický
komik**

Ferenc Futurista

Radek Žitný, Jaromír Farník

Poděkování

Dovolujeme si vyslovit poděkování za spolupráci
Anně Ferencové, Evě Gerové-Šanovcové,
Michaele Macourkové, Gabrielu Gösselovi,
PaedDr. Václavu Žitnému, Divadlu na Vinohradech
a Městskému úřadu v Mníšku pod Brdy.

Copyright © Jaromír Farník, Radek Žitný, 2015

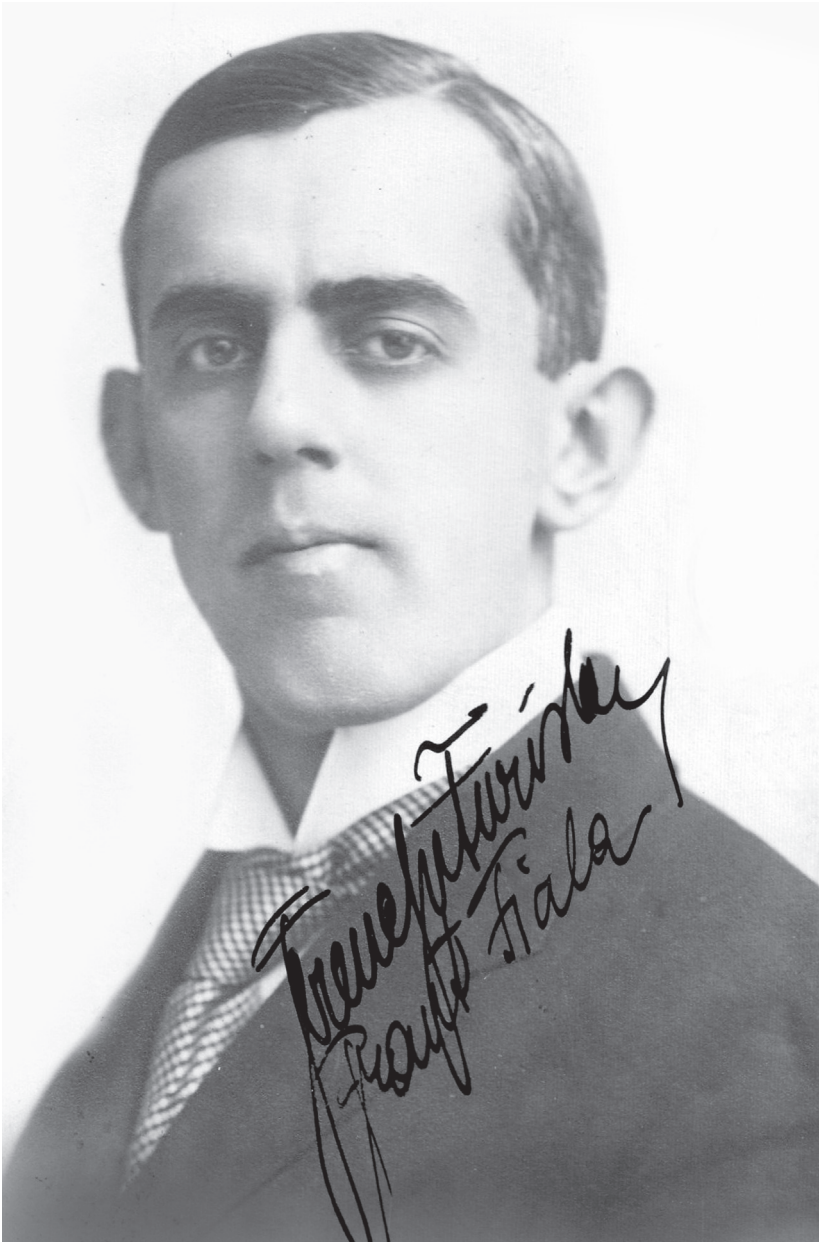
Photo © archiv autorů, archivní fondy, 2015

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2015

ISBN 978-80-7505-252-0

At' lid křičí:

*„Tys humoru králem,
smích je pro nás z nebe mana,
přec, hochu, i před plným sálem
děláš lidem tatrmána!
To je víc než pravda jistá,
Zdar Ti! Ferenc Futurista.“*

Francis Turinsky
Rays, Ala.

Předmluva

Ferenc znovu na scéně

Poté, co jsem se po roce 1989 třemi svými knihami podílel – spolu s JUDr. Miroslavem Vlčkem a Ondřejem Suchým – na občanské, právní i umělecké rehabilitaci Vlasty Buriana, zůstávaly přede mnou dva další nesplněné resty. Tím prvním byl obrovský dluh, který má naše kulturní historie vůči bezkonkurenčně nejúspěšnějšímu českému divadelníkovi čtyřicátých let minulého století, autorovi, herci, režisérovi a principálovi Janu Snížkovi, jehož pásma parodií *Rozmarné zrcadlo I.* a *Rozmarné zrcadlo II.* (anebo *Co se nám nelíbí na divadle, filmu a literatuře*) dosahovala v letech 1940–1944 ne stovek, ale tisícovek repríz a vyvolala v život módní vlnu napodobitelů a plagiátorů. Ačkoliv šlo o úspěch co do počtu repríz srovnatelný v českých poměrech snad jedině s nesmrtelným Jářou Cimrmanem, Jana Snížka – snad kvůli jeho poúnorové emigraci, následnému působení ve Svobodné Evropě a v Krajanském divadle v New Yorku – se podařilo komunistům a jejich pohrobkům z kulturní paměti zcela vymazat. Tím druhým letitým restem, který jsem dlužil velkým a neprávem zapomínaným osobnostem českého divadla, bylo monografické připomenutí umělecky všestranně nadaného komika Františka Fialy, který už během první světové války, a pak již celý život, vystupoval pod uměleckým jménem Ferenc Futurista. Pánbůh ho sice obdařil věru štědře talentem, byl dokonce ve své době slavnější a žádanější jevištní atrakcí než „král komiků“, ale k trvalému zapsání do obecné paměti mu scházely dvě věci: zatímco v němém filmu exceloval, zvukový film mu nenabídl ani zdaleka takové možnosti zvěčnit erupivní talent na filmovém plátně jako Burianovi (na rozdíl od divadla mu film nenabídl roli protagonisty,

nýbrž figurkáře). A druhou jeho smůlou bylo, že nenatrefil na tak skvělého, literárně i marketingově obratného „imagologa“, jakým byl Burianův první monografista (též autor a režisér) Emil Artur Longen, který svým životopisným románem o Burianovi vyslal jako první do mediálního oběhu slogan o „králi komiků“.

Zatímco letitý rest vůči Snížkovi alespoň částečně splácejí diplomové práce, které iniciuji na vysoké škole, první splátkou obrovitého dluhu, který máme vůči Ferenci Futuristovi, je předkládaná publikace. Autoři v ní k mé radosti snesli úctyhodné množství dosud nikde nepublikovaných materiálů, opřených jak o osobní, tak o – a to je obzvláště cenné – archivní prameny (viz policejní či cenzurní protokoly atd.). Doplníme jen, že v tradici českého shovívavého, bodrého, laskavého či lyrického humoru, v němž až na výjimky chybí útočná satira, Ferenc Futurista trčí jako nehodící se, skřípající výjimka. Základním tvárným prostředkem mu byla divoká hlasová i mimická deformace, prudká gestická i slovní nadsázka, drsná hyperbola. Spíše než o „futurismu“ (ten pojem, jako všechno kolem něj, chápejme spíš parodicky) můžeme u něj mluvit o „expressionismu“ (ne náhodou padl zálibně do oka K. H. Hilarovi). Futuristova ostře výsměšná, „nekorektní“, k divákům i k předmětu výsměchu často drasticky nemilosrdná a nespravedlivá nadsázka, jeho zálibná oscilace na hraně drsného humoru a hororu (připomeňme, že Ferenc byl nejraději, když si publikum nebylo veselostí výstupu zcela jisto), to vše diváky dráždilo, provokovalo a udržovalo v nejistotě. Podobně přistupoval i ke svým kolegům, například Burianovi „dával najevo, že je vzdělanější a inteligentnější, neboť se původně zabýval sochařstvím. Mnohdy jej zakřikl, vmísil-li se do rozhovoru o uměleckých otázkách: ‚Což ti o tom přednášeli na obecné škole? A na periferii jsi taky nemohl nic pochytil, ani v krámě za pultem. Raději mlč a poslouchej, abys něco pochytil. To umíš znamenitě – něco odposlouchat – a pak se tím chlubit jako vlastním peřím.“ (E. A. Longen: *Král komiků*, s. 119)

To, na co Longen v poslední větě naráží, byla skutečná událost z těžkých Burianových *let učňovských* v desátých letech v kabaretu Rokoko. „Ferenc měl veliké úspěchy. To Vlastu žralo. Jako slabší číslo vystupoval před Ferencem, prováděl tedy to, že odříkával všechny Ferencovy vtipy. Udivený Ferenc, který trávil Vlastův výstup v šatně, dlouho nemohl přijít na to, jak je možné, že lidi jsou zčistajasna *studení jako psí čumák* (všichni

z toho měli strandu a Ferencovi nikdo nic neřekl). Až se jednou Ferenc zašel nenápadně podívat na Vlastu za kulisy, a hned byl doma. Nepřejte si vidět, co následovalo.“ (Čeněk Šlégl, A. a P. Král: *Vlasta Burian*, s. 212)

Dodejme ještě, že obdobná obvinění čteme zase jindy na adresu Futuristy a dalších komiků: nešlo tedy v Burianově případě o nic výjimečného.

To srovnání je ovšem výmluvné. Zatímco Burian začínal na periférii a skončil oklikou přes Smíchov v luxusním divadle v centru Prahy, Futurista se dříve zabydlel v centru (Rokoko, Adrie, Alhambra, Lucerna, Vinohrady, Osvobozené) a skončil naopak na scénách divadelní periferie (Smíchov, Nusle). Burian byl lidový komik (podle Jiřího Červeného: *poeta natus*), jehož nakonec akceptovali i intelektuálové, Futurista byl vzdělaný intelektuál (*poeta doctus*), jehož nakonec akceptoval lidový divák.

A konečně připomeňme něco, co se obvykle neuvádí: Futurista spolu se svým bratrem Emanem Fialou patřili i po 2. světové válce k těm umělcům, kteří v obecné poválečné euforii na obzoru jako jedni z mála ve značném předstihu rozpoznali blížící se zárodky nového soumraku demokracie, totiž faktu, že sotva jsme se vymanili z hnědé totality, ohrožuje čerstvě nabytou občanskou svobodu totalita rudá. Jejich Kabaret F+F v Kotvě (1945–1947), který metodou „hlava nehlava“ opravdu nešetřil jedovatými satirickými šlehy jak na staré, tak na nově nastupující panstvo, patřil – stejně jako Snížkovy dočasně obnovené Rozmarné divadlo – k nemnoha scénám, jež si dovolily kritizovat nejen včerejší kolaboranty, fašisty a spekulanty, ale i novodobé překabátěné konjunkturalisty a komunisty. Jaký by byl další osud Futuristova humoru a herectví, kdyby mu zdraví dovolilo dožít se převratu v únoru 1948, o tom můžeme jenom spekulovat. Možná by jako komik následoval smutný domácí osud Burianův, možná – zase jinak smutný – emigrantský osud Snížkův. Jisté je jenom jedno: v nově nastupující budovatelské éře nebylo drastickému, neucesanému projevu a kousavému i černému humoru Ference Futuristy nic vzdálenějšího než povinná svěrací kazajka socialistického realismu...

Vladimír Just

Úvodní slovo

Vážení čtenáři,

prostřednictvím této knihy se můžete seznámit s životem a kariérou jednoho z neúspěšnějších českých komiků – Ference Futuristy. Doposud se o něm napsalo velmi málo a uceleně jej žádný publicista nezpracoval vůbec. A přece lze doložit, že byl ve „své době“ uznávanější a oblíbenější než král komiků Vlasta Burian. Neměl však na ruzích ustláno, což jedinečně charakterizoval historik L. Čermák: „Futuristův umělecký i lidský osud je jednou z nejsmutnějších kapitol naší divadelní historie. Mimořádné nadání a neúnavná energie jej předurčovaly k vrcholným uměleckým cílům, a přece mu nebylo dopřáno zaujmout místo mezi vyvolenými na českém hereckém Parnasu.“

Na Futuristův život lze nahlížet z několika rovin. Byl nejen komikem (jeho projev byl často označován jako drastický), ale také hercem vážného ladění, zpěvákem a textařem mnoha populárních šlágrů, autorem jevištních opusů, a dokonce divadelním ředitelem. To vše činil s nemalým úspěchem a ohlasem u široké veřejnosti.

Ferenc Futurista zanechal vskutku obrovskou stopu v historii českého umění a my se ji pokoušíme čtenářům takto uceleně poskytnout. Zaobíráme se jeho profesními i soukromými aktivitami, přinášíme pozoruhodné dobové tiskové zprávy a uvádíme také skutečnosti, které až doposud ležely bez povšimnutí v našich archivech, knihovnách či soukromých sbírkách. Pozornost věnujeme také jeho rodině, v níž se to doslova hemží umělci (hudební skladatelé, výtvarníci, herci...). Činíme tak cíleně a symbolicky v době, kdy si budeme připomínat 125 let od Futuristova narození.

Ferenc Futurista byl označen významným kritikem Jindřichem Vodákem atributem „Car Ivan Hrozný české komiky“. (Karel Houba jej v 80. letech také pojmenoval: český Fernandel.) Věříme, že si na základě námi zveřejněných skutečností podobně uvědomíte význam jeho slov, a možná najdete pro Futuristu snad i jiné – třeba vlastní – přirovnání.

Radek Žitný, Jaromír Farník

Smíchov nebo Mníšek pod Brdy?

Dne 7. prosince roku 1891 se narodil v umělecké rodině Fialových syn František. Stalo se tak v Praze na Smíchově v č. p. 204 v nemanželské domácnosti dvacetiletého Karla Fialy (toho času protokolista / subalterní úředník hejtmanství na Smíchově) a sedmnáctileté Antonie, roz. Zelenkové (oddáni byli až 13. 8. 1893). Syn byl pokřtěn římskokatolickým kaplanem Fr. Taušem dne 13. prosince téhož roku a v jeho křestním listě skvělo se od toho dne jméno František de Paula Fiala.¹

V průběhu let se ovšem vyskytlo také tvrzení, že se František Fiala narodil téhož data, avšak v Mníšku pod Brdy – v domě, který patřil Fialovým. Šlo pouze o nijak nepodložené ústní tvrzení, které bylo později „převzato“ několika publicisty za oficiální životopisný údaj.

Pakliže bychom striktně věřili rodnému listu, lze spolehlivě doložit, že místem narození budoucího umělce byl bezpochyby pražský Smíchov. Jestliže bychom byli ochotni zpochybnit páterův inkoust na hlavičkovém papíře, pak se František Fiala narodil v podbrdském městečku. K této verzi ještě připomínáme, že se v dobách minulých často stávalo, že rodička odjela porodit mimo své bydliště a svého potomka pak nechala úředně zapsat v místě svého oficiálního bydliště.²

To však nebyl případ rodiny Fialů. Těžko říci, kdo s touto dezinformací přišel jako první. Ať už to byl kdokoliv, je možné snažit se jej částečně pochopit, neboť je dostupných pár zmínek v literatuře

1 Oddací list K. Fialy a A. Zelenkové, Farní úřad u sv. Václava, fol. č. 239.

2 Rodný a křestní list – Farní úřad sv. Václava na Smíchově, fol. č. 175 z roku 1891. Generální vikariát Praha II, Římskokatolická fara Praha-Smíchov.

Opis.

Republika Československá. Arcidiecese pražská.
Politický a soudní okres: Smíchov Generální vikariát: Praha III.
N.E. 3894 Římsko-katol.fara Praha-Smíchov

Rodný a křestní list
vydaný z křestní matriky

Kolek 5 Kč farního úřadu na Smíchově z roku 1891 fol.175
to jest roku tisícího
Den,měsíc narození 7.prosince 1891 osmistého devadesátého
a rok křtu 13.prosince prvního -----

Jméno křticího František Tauš,kaplan
Jméno a příjmení křtěnce František de Paula F i a l a
Náboženství římsko-katolické
Lože Syn manželů
Místo narození a číslo domu Smíchov,č.204.
Porodní assistentka Malíková Johanna v Smíchově
Ne temere: Oddán F i a l a Karel,protokolista hejtmanství
s Jindřiš.Jiráčkovo- v Smíchově,nar.v Mníšku u Zbraslavi manž-
vou 9.4.921 na Vi- syn Františka Fialy,mistra krejčího v
nhraděch I. Mníšku a Marie rod.Višňové z Mníšku
Otec křtěnce
Matka křtěnce Z e l e n k o v á Antonie nar.v Smíchově,
manž.dcera Josefa Zelegky,kancel.gluky a
Anny,ovd.Maerzové rod.Cerné ze Smíchova
Kmotři a svědkové František Fiala,mistr krejčovský
v Mníšku
Římsko-katol.farní úřad na Smíchově u sv.Václava dne 22.října
1926.
L.S. Antonín Müller v.r.
senior kaplan

Opis rodného listu Ference Futuristy.

o existenci několika generací rodiny Fialových v Mníšku pod Brdy. Za všechny uvedme například tuto: „Více než půl století působil v Mníšku majitel krejčovského závodu, nadaný hudebník František Fiala, kapelník a učitel hudby, který vštěpoval několika generacím základy hudby. Bylo mu dopřáno dožítí se pozhnaného věku 88 let. Měl šest synů, vesměs dobrých a nadaných hudebníků. Prvý: Ferdinand, člen divadelního orchestru ve smíchovské Aréně a člen České filharmonie, jehož dva synové byli populárními umělci: Jiří Fiala, hudební skladatel, dirigent Vinohradské zpěvohry, a jeho bratr, akademický malíř a filmový architekt Ferdinand Fiala. Druhý: Karel, člen orchestru Švandova divadla na Smíchově a později Pražanům dobře známý filmový herec němeého filmu. Ten měl rovněž dva syny – umělce: hudebního skladatele, kapelníka a filmového herce Emanu Fialu, jehož druhým nevlastním bratrem je František, krycím jménem Ferenc Futurista. Třetí: Alois, bývalý člen Pražské filharmonie. Čtvrtý: Eman, malíř porcelánu, měl rovněž dva syny umělce: Emanu Fialu, divadelního malíře, a Josefa Fialu, rovněž divadelního malíře ve Vídni. Pátý: Josef, zahradník v Mníšku, měl syna Josefa Fialu, který je členem orchestru divadla v Bratislavě. Šestý: František, výborný malíř porcelánu. Sestra Emanu Fialy a Ference Futuristy Marie, provdaná Třešňáková, vlastnila rodinný domek s lesem ‚Kalvárií‘ a uchovává mnohé památky na rod Fialů v Mníšku.“³

Fialovi (celé toto rozšířené příbuzenstvo bylo řadu let bez skrupulí označováno mnohými publicisty termínem „fialový mor“) žili evidentně v Mníšku pod Brdy po několik generací. Budoucí komik František Fiala se zde však nenarodil.

František Fiala – od zubatého chlapce k akademickému sochaři

Ještě než se začaly otevřeně projevovat komediantské sklony, vyučil se mladý František Fiala štukatérem ve vinohradské firmě Mayer, Popp a Riedl a studoval sochařství na pražské UMPRUM ve třídě profesorů Suchardy a Kloučka. Z této instituce se nám také do dnešních dnů dochovala zpráva rektorátu o docházce námi sledovaného žáka. Doslova se zde píše: „Studoval na ústavě zdejším jako řádný žák po 5 let, a to od

3 ŠŤASTNÝ, Jan: *Městečko pod skalkou*. Řevnice, 1948, s. 185.

počátku školního roku 1909/1910 nepřetržitě až do konce školního roku 1914/1915.“⁴

O tom, že zde Fiala nestudoval zbytečně, podáváme sdělení v následující kapitole. Ještě předtím však dejme slovo Emanu Fialovi, známému všestrannému umělci a bratrovi Ference Futuristy v jedné osobě: „Bydleli jsme na Vinohradech v Budečské ulici a s námi na chodbě bydlela rodina Jenčíkova. Joe Jenčík, pozdější choreograf Národního divadla, byl Ferencův kamarád a rádi se spolu vydávali na dobrodružné toulky Prahou... Variété, to bylo něco pro nás. Byl to nezapomenutelný zážitek. Pamatuji se na jednoho Číňana, který tam vypil celé akvárium i s rybičkami, a pak to celé zase pěkně vyplivnul zpátky do toho akvária. Ferenc mě celou cestu přemlouval, abych se přimluvil u otce, aby nám také zakoupil akvárium s rybičkami, že se to prý také naučí. Každé číslo, které jsme ve Variété viděli, jsme samozřejmě museli zkoušet na našem dvoře a pořádali jsme představení pro kluky z celé naší ulice. Hlavní role měl vždy Ferenc, a to byly také jeho začátky pozdější divadelní dráhy. Jednou se stala velká rodinná scéna kvůli tomu, že si roztrhl kalhoty o hřebíky, které si natloukl na prkýnko, a zkoušel dělat fakíra. Vynikal však výborně jako klaun. Čert ví, kde sehnal to divoké oblečení, ve kterém se zjevoval, šklebil se a dělal grimasy, a to bylo panečku něco, co stálo za podívání... Otec měl dojem, že v bratrovi se začaly projevovat kumštýřské sklony k sochařině, a ve snaze je podpořit, dal ho studovat umělecko-průmyslovou školu. Dostal se k profesorovi Štursovi. Nevydržel tam však dlouho a přešel na malářskou větev k prof. Kyselovi a pak k prof. Benešovi. V té době ho už však mocněji přitahoval kabaret...“⁵

Sochařské intermezzo – Humpolec a Vinohrady

Při návštěvě Divadla na Vinohradech pravděpodobně nespočíte zrak větší diváků na Ferencových plastikách. Jsou totiž umístěny jaksí mimo obvyklé zorné pole – nad bočními vchody do divadelní budovy. Pokud si však „dáme tu práci“ a obejdeme divadlo, zjistíme, že každá ze dvou hlav klaunů má zcela jiný výraz obličeje. Mnohé z nás napadne, že

4 Potvrzení návštěvy školy UMPRUM, č. j. 768 ze dne 26. 3. 1931; dne 15. 8. 1915 se již komik považoval za profesionálního umělce: „Jest zcela způsobilý k pěvecko-hereckým produkcím.“ – NA-PRP, kr. 2076, sign. F 485/7.

5 FIALA, Eman: rukopisné vzpomínky, nedatováno.

Začínající komik Ferenc Futurista. Bezelstný výraz na jedné z raných fotografií nedává tušit budoucí bouřlivý herecký projev.

Sochy z Ferencovy dílny jsou dodnes umístěny na secesní humpolecké radnici.

se jedná částečně o autobusty, do nichž Ferenc zapracoval nejen rysy své, ale i svého bratra Emany. Patrně právem. Bohužel není možné dnes přesně určit z žádného hodnověrného pramene, kdy je Ferenc vytvořil ani kdy byly na fasádu divadla umístěny. Jsou však hmatatelným důkazem Ferencovy vskutku profesionální sochařské práce, která nepostrádala invenci.⁶

⁶ K tomu nám dne 15. 3. 2011 napsala paní Zuzana Paulusová z Divadla na Vinohradech následující: „Bohužel přesné datum umístění plastik Ference Futuristy nad bočními vchody se nám nepodařilo zjistit. Víme spolehlivě jen tolik, že to nebylo při otevření divadla v roce 1907. F. Futurista byl v Divadle na Vinohradech v angažmá pouze rok (1922–1923), pak tady působil jako stálý host, což ale nemusí nijak souviset s obdobím umístění plastik. Nemáme k dispozici archiv divadla z prvních desetiletí jeho existence... Naši předváleční předchůdci v Divadle na Vinohradech byli, co se týče informací o různých změnách v budově divadla – řekla bych –, poměrně laxní. Například je obtížné také přesně zjistit okolnosti instalování busty K. Čapka ve foyeru budovy v 1. patře...“ Eman Fiala napsal ve svých vzpomínkách poněkud bližší informaci: „Bratr se vyučil štukatérem v sochařské firmě Mayer, Popp a Riedl se sídlem na Vinohradech. Na ta léta zůstalo po něm dílo šklebičího se šaška nad postranním vchodem do Divadla na Vinohradech.“

Město Humpolec má také trvalou hmatatelnou vzpomínku na Ference. Konkrétně čtyři sochy zdobí čelní stěnu místní secesní radnice. Při vzniku budovy v roce 1914 se jednalo o zkrášlení budovy symbolickou výzdobou. Proč byl osloven právě Ferenc, také nevíme. Zanechal zde však vskutku obdivuhodné dílo, což lze snadno vyčíst z proporcí (blíživých se životní velikosti) a zdobnosti skulptur, které vyjadřovaly svou symbolikou tyto pojmy: Spravedlnost, Práce, Vlast, Samospráva.

Po kumštýřské činnosti Ferencově se dochoval ještě jeden pozůstatek. Dokázal zrekonstruovat rokokové skleníky hraběte Colloredo-Mansfelda na Dobříši.⁷

A to je žel už vše, co dnes můžeme z Ferencovy sochařské a štukatérské činnosti obdivovat.

Z ostatních oborů Ference Futuristy je toho však přehřel. Především je to činnost herecká (komická) a režisérská, kterou počal pěstovat právě v době svých studií na UMPRUM.

Pseudonym – z Františka je Ferenc, z Fialy je Futurista

Podle historika J. Mezsnera lze komikovy začátky ještě z dob studií situovat do těchto někdejších pražských sálů a lokalit: hospody Na Rybárně, U Halánků (společně s Josefem Skupou), Na Bašce (Jirího náměstí), U Čížků (v Ječné ulici), U Bucků; od roku 1912 v pražských kabaretech a po českých městech s Alfrédem Bedřichem Kohnem, U Kuřího oka na Vinohradech.⁸

Budova U Halánků (původně pivovar a vinopalna, dnes Náprstkovo muzeum) na Betlémském náměstí v Praze stojí dodnes a je tak němým svědkem komikových začátků. Začínal zde v letech 1914–1915 společně s legendou českého loutkoherectví Josefem Skupou.⁹

7 Srov. *České slovo*, 5. 12. 1941.

8 MEZSNER, Jindřich: *Jak se bavila Praha*. Nevydaný rukopis, 2. díl, Praha, 1988, s. 417. Na Ferencovo účinkování vzpomínal také Josef Waltner: „FERENCE Futuristu jsem ve skutečnosti poznal již v roce 1914, když jsem byl na jeho benefici U Kuřího oka na Královských Vinohradech.“ – *Divadlo*, 10. 2. 1940.

9 „V Kabaretu U Halánků na Betlémském náměstí začal Josef Skupa se samostatnými výstupy. Často mu byl spoluhráčem student sochařství František Fiala, který se brzy nato osamostatnil jako náš přední kabaretiér Ferenc Futurista.“ – *Rudé právo*, 15. 1. 1972.

Budova Náprstkova muzea na Betlémském náměstí je němým svědkem komikových začátků.

Je známo, že pod svým občanským jménem účinkoval František Fiala minimálně – především v úplných začátcích a v Divadle na Vinohradech. Jak se vlastně zrodil pseudonym Ferenc Futurista? První část jména lze osvětlit například pozoruhodnou dobovou zmínkou. A. Javorin napsal v roce 1941: „Před několika desetiletími byla na Vinohradech sochařská dílna firmy Mayer, Popp a Riedl, která mimo jiné pracovala na výzdobě Městského divadla na Královských Vinohradech. V dílně této firmy byl šéfem sochař maďarské národnosti, který měl k ruce dva učně, dva Františky, z nichž jednoho nazýval Ferencz kiss (malý František) a druhého Ferencz nagy (velký František). Ten velký Fe-

renc byl chlapec značně vytáhlý a zubatý. Račte již chápat, že to nebyl nikdo jiný než pozdější Ferenc Futurista...“¹⁰

Ference tedy vyfasoval mladý František od svého mistra, nikoliv od údajného amerického sochaře Ferenthe, jak se mnohdy nepodloženě uvádí. Druhou – specifitější – část lze vysvětlit také poměrně jednoduše, byť ne zcela jednoznačně. Dejme opět slovo pamětníkovi, tentokrát Jiřímu Voldánovi: „To byla senzace. Do Prahy přijel po revolučním roku 1918 futuristický básník a dramatik, zakladatel futurismu F. T. Marinetti... Byl pro to, aby se v tisku neužívalo teček a čárek, aby se báseň tiskla různými typy písma a prokládala i čísly a různými čtverci... Velebil stroj a v tomto zbožňování šel tak daleko, že odmítal někdejší umění a byl pro zničení a zboření starých pomníků, muzeí, akademií a biblioték... Futurismu se chytli nejen literáti, ale i malíři, hudebníci a sochaři.

¹⁰ *Polední list*, 7. 12. 1941; tuto verzi vzniku pseudonymu nám potvrdila také komikova dcera Anna Ferencová.

Marinetti přednášel v tehdejším Švandově divadle na Smíchově, někdo to tlumočil a my lapali jeho názory a nápady. Mluvil o tom, že lze vyvolat umělecké dojmy a poetry tím, že člověk bude rukama sahat na různě tvarované předměty... Dychtivě jsme čekali, co nám Marinetti předvede ze svých her. Byly to samé krátké aktovky a scény, nad nimiž jsme si nevěděli mnohdy rady, co tím vlastně Marinetti a jiní jeho druhové-futuristé chtěli říci. Tak třeba scénka, která se jmenovala řekněme: *Dialog manželů*. Rozhrnula se opona a na scéně seděli staří manželé – matka a otec. Matka zakvílela a zalomila rukama a v pláči volala: „Proč jen umřel náš drahý syn?“ Otec, aniž si matčina kvílení a nářku všiml, zahuhňal: „Matko, rakev bude stát nejméně osm set korun...“ Matka zase zakvílela a v nářku volala: „Proč umřel můj drahý syn, můj miláček...“ A otec zas jí huhňavě odpovídal: „A věnce budou stát nejméně tři sta korun...“ Na to matka zase lomila rukama a lkala: „Já ho tak milovala a on umřel...“ A otec zase do toho chmurně zabručel: „A těm, co ponosou rakev, budeme muset zaplatit po padesátikoruně...“ Takhle se nesl neustále tento dialog. Matka pro zesnulého syna lkala a otec to zas všechno počítal v korunách, co je vlastně to synovo úmrtí bude stát... Po chvíli se opona zatáhla a byl konec scény. – Tohle bylo srozumitelné a každý z nás jistě pochopil, oč jde a jaký byl záměr autora tohoto futurismu. Otevřela se opět opona, zas tam dva herci něco hovořili, až nakonec jednomu z paruky na hlavě vyskočila a trčela do výše několik centimetrů dlouhá tyčinka. A druhý pak řekl: „Je mně jen podivné, jak ti mohla

Filippo Tommaso Marinetti. Básník, dramatik a zakladatel originálního uměleckého směru – futurismu.

Ferenc Futurista si dovolil parodovat i svůj největší vzor – F. T. Marinettiho.

na hlavě vyrůst viržinka...‘ A zase se opona zatáhla. – Tak tohle, myslím, pochopil málokdo. Ovšem my jsme tleskali už proto, abychom odměnili Ference Futuristu, který v těchto scénkách hrál vždy hlavní role. Pochopitelně, on byl pro futurismus, a proto nemohl scházet tam, kde byl F. T. Marinetti... Líbilo se nám to...“¹¹

V prosinci roku 1921 Ferenc na jevišti Švandova divadla na Smíchově sklídl úspěch mj. ve *Večeru scénického futurismu (Synthetické divadlo)*. Úvodem tehdy promluvil italský spisovatel F. T. Marinetti. Hrál soubor Švandova divadla s F. Futuristou v hlavní úloze. Výprava byla pořízena za osobního vedení italských futuristických malířů Rampoliniho a de Pistorise.¹²

V duchu tehdy módního směru futurismu tak mladý komik dále předváděl kupříkladu písně *Vedla koně za ruku* nebo *Pásla bičem jahody* a další. Zda zůstal náš komik svému prvotnímu nadšení pro futurismus věrný, si naznačíme v následujících kapitolách. Nyní se přesuňme již detailně a konkrétně k jeho působení na jevišti.

Ve službách jeviště

Úvodem si dovolíme ocitovat několik slov ze zažloutlých listů z dobového tisku. V časopise *Kinorevue* napsal Oldřich Kautský s odstupem více než dvaceti let od Ferencových hereckých začátků následující: „Na

¹¹ VOLDÁN, Jiří: *Šli tři muzikanti*. Praha: Panton, 1970, s. 141–143; *Nedělní list* napsal dne 8. 12. 1941: „Nebožtík Vodák rád navštěvoval večírky U Halánků, kde vystupoval mladý Ferenc, a první napsal o něm kritický článek, v němž ho nazval ‚mužem budoucna‘. Odtud vzniklo druhé přízvisko Ferencovo: Futurista.“ Je zajímavé, že kompletní podobu svého pseudonymu používal komik údajně ještě před setkáním s Marinettim: „Ferenc Futurista, nejpopulárnější český humorista, je v oboru kabaretního umění zjevem naprosto originelním.“ (*Našinec*, 12. 12. 1917) Tudíž je pravděpodobnější verze kritika Jindřicha Vodáka; existuje řada tiskem vydaných písní, kde je uváděn jinými podobami svého jména: r. 1917 Ferenc-Futurista, 1918 – futurista Ferenc z Rokoka nebo Ferenc futurista, 1923 – Ferenc Fiala (*Evropa o nás ví*) 1922–1924 – František Fiala – vinohradské divadlo, např. 17. 1. 1924 – *Jezdci* (rež. Karel Čapek – František Fiala = uzenář. Pseudonymu tedy používal doložitelně na konci r. 1917 a začátkem r. 1918, později lze pozorovat již ustálení, v legitimaci Svazu divadelních ředitelů v Praze z r. 1934 je uvedeno František Fiala = Ferenc Futurista.

¹² Srov. *Národní politika*, 12. 12. 1921; již předtím byl Ferenc stálíci ve Švandově divadle: „*Jeho kočička* je zcela bezcenná pokrutinka, ale Ferencovou zásluhou veselá od začátku až do konce. Znáte Ference Futuristu! Rozesměje už příchodem na jeviště, grimasou, pohledem, gestem. Největší situační banalitu zachrání způsobem, jak ji po Ferencovsku podá.“ – *Národní politika*, 12. 7. 1921.